

Sosyal Temsil Çalışmaları İçin Sistematik Bir Yöntem Olarak Argüman Analizi Mehmet Ali Üzelgün*

A Systematic Method For Studying Social Representations: Argumentation Analysis

Özet

Bu makalenin amacı sosyal temsillerin argüman analizi yoluyla tespit edilmesine dayanan bir yöntemin ana hatlarını çizmektir. Bunun için önce sosyal temsiller teorisinin bazı dayanak noktaları ve kuramsal önermeleri özetlenmektedir. Bu özet temsillerin basit bir sınıflandırmasını (hegemonik, polemik ve özgürleşmiş temsiller) ve sosyal temsil çalışmalarına üç epistemolojik ve yöntemsel yaklaşımı (yapısal, genetik ve diyalojik) barındırmaktadır. Ardından söylemsel yaklaşımların ve özellikle pragma-diyalektik argüman analizinin sosyal temsillerin belirlenmesinde faydalı olabileceği bir çerçeve örnekler verilerek sunulacaktır. Sonuç kısmında farklı temsil tiplerinin sistematik, hesap verilebilir, tekrarlanabilir ve güvenilir bir şekilde belirlenip ortaya konmasını sağlayan bir yöntemin ana hatları ortaya çıkarılmaktadır.

Anahtar kelimeler: sosyal temsiller, hegemonik, polemik, söylem, argüman, diyalojik yaklaşım, pragma-diyalektik

Abstract

The aim in this paper is to emphasise the potential contributions of argumentation analysis to the study of social representations. To achieve this goal, first some theoretical propositions and principles of the theory of social representations are summarized. This summary involves a typology of social representations (hegemonic, polemical, emancipated representations), as well as the three approaches to the study of representations (structural, genetic and dialogical). After setting forth some points of convergence between the dialogical approach and argumentation theory, a framework which pragma-dialectical argumentation analysis can contribute to the identification of social representations is presented. The concluding section describes some of the basic assumptions of an argumentative method through which different types of representations can be systematically, accountably, repeatably and reliably identified.

Keywords: social representations, hegemonic, polemic, discourse, argumentation, dialogical approach, pragma-dialectics

* Institute of Philosophy (IFILNOVA), Universidade Nova de Lisboa,
Avenida de Berna 26, 4 Piso, 1069-061 Lizbon, Portekiz. uzelgun@fcsh.unl.pt <http://www.arglab.ifilnova.pt>

* CIS-IUL, Instituto Universitário de Lisboa (ISCTE-IUL) Edifício I, Sala 2w17,
Avenida das Forças Armadas 1649-026, Lizbon, Portekiz. mali.uzelgun@iscte.pt
<http://www.cis.iscte-iul.pt>

Sosyal temsil çalışmaları için sistematik bir yöntem olarak argüman analizi

Bu makalenin amacı sosyal temsillerin (Moscovici, 1984; 1994) argüman analizi yoluyla tespit edilebileceğini göstermek ve bu yöntemin sosyal temsil çalışmalarına olası katkılarını vurgulamaktır. Bunun için öncelikle sosyal temsiller teorisinin bazı temel öngörülleri ve kuramsal önermeleri özetlenecektir. İkinci kısımda, sosyal temsil çalışmalarında öne çıkan üç yaklaşımdan –yapısal, genetik ve diyalojik– kısaca söz edilecektir. Sosyal temsiller nerede ve nasıl bulunurlar başlığı altında teorinin anlaşılmasını ve uygulanmasını zorlaştıran temel bir mesele konu edilmektedir: Temsillerin ne şekilde tespit edilebileceğine dair bir uzlaşmadan ziyade bir çeşitlilik ve biraz da karışıklık olması. Burada varılan sonuç bilgi, tutum, inanç ve değer gibi kavramları kucaklayan bir kavram ve kapsayıcı bir teori olarak önerilen sosyal temsillerin daha kullanışlı hale gelmesi için analitik çerçevenin daha sistematik bir şekilde ifade bulması gerektiğidir. Takip eden kısımda bu yöndeki çabaların bir parçası olabilecek bir yöntemin bazı ana hatları, pragma-diyalektik argüman analizinin analitik çerçevesinden (van Eemeren ve Grootendorst, 2004; Walton, Reed ve Macagno, 2008) yararlanarak belirginleştirilmeye çalışılacaktır. Bu amaca ulaşmak için küresel iklim değişikliğinin temsillerini çalışmak için yapılmış yüzyüze görüşmelerden alıntılanan örnekler kullanılmaktadır. Sonuç kısmında, argüman analizinin sosyal temsil çalışmalarına ne şekillerde katkıda bulunabileceği özetlenip, bu alanda yapılabilecek yeni çalışmalar için öneriler sunulmaktadır.

Sosyal temsiller: Toplumun uzun süreli hafızası ve toplumsal hafıza işlemleri olarak iletişim

Sosyal temsiller “ele aldığı konular ve uyguladığı yöntem bakımından geleneksel sosyal psikolojiye eleştiri ve alternatif getiren” bir teori olarak ele alınmaktadır (Öner, 2002, s. 29). Bu alternatif yaygın olarak Durkheim sosyolojisine dayandırılrsa da, bu kavrayıştan farklılaştığı yerlerin vurgulanması Sosyal Temsiller Teorisinin (STT) anlaşılması için elzemdir. Öncelikle Moscovici sadece Durkheim’den değil, Levy-Bruhl, Piaget, Vygotsky ve Freud’dan da yoğun olarak faydalanmıştır (Jovchelovitch, 2007). Eserlerinde Max Weber’den Gustav le Bon ve Gabriel de Tarde’a kadar uzanan geniş bir entellektüel kavrayışın etkilerini görmek mümkündür (ör: Moscovici, 1985; 1984). Bu etkiler, sosyal temsiller kavramının –Durkheim’in sosyolojinin çalışma konusu olarak gördüğü– kolektif temsiller kavramından farklılaşmasına yol açmıştır (bkz. Farr, 1998; Narter, 2003; Paker, 2005).

Kolektif temsiller klasik olarak bireysel temsillere karşıt ve onları aşan bir gerçeklik seviyesinde tanımlanmıştır: “Yerel ve bireysel olayların dışında ve ötesinde” bulunurlar, “şeylerin sadece esas ve kalıcı hususlarını” yansıtır (Durkheim, 1912/200,1 s. 339). Sosyal temsiller ise birey-toplum ikiliğini

reddeden, kolektif süreçlerin dinamizmine ve karşılıklılığına vurgu yapan bir çerçevede düşünülmüştür (Moscovici, 1984; Markova, 2000). Başka bir deyişle birey, bireyler-arası, grup ya da toplum birbirinden ayrı ve hiyerarşik olarak sıralanmış gerçeklik seviyeleri değil, farklı analiz ya da açıklama seviyeleridir (Doise, 1986; Raudsepp, 2005).

Sosyal temsillerin belki de en çok vurgulanması gereken özellikleri, iletişimsel – görsel, dilsel, söylemsel – fenomenler olmaları (Moscovici, 1984; 1994; Billig, 1993; Jovchelovitch, 2007; Markova, 2008) ve esas itibarıyla çoğul, heterojen ve dinamik olmalarıdır (Markova, 2003; Jovchelovitch, 2008):

“İletişim düşünce ve duyguların ifadesinden ibaret, düşünce ve duygulara ikincil değildir. Bunların temelini oluşturan eylem, ister araçsal ister ritüelistik olsun, bir iletişim eylemidir. (...) Bu yüzden temsilleri anlamak için kendimizi iletişimin dışında bir anlamı olan olguların, şeylerin ve düşüncelerin ifade veya taklit edilmesinden ibaret bir etkinlik olduğu fikrinden kurtarmalıyız. ‘Kendinden menkul’ bir sosyal ya da psikolojik gerçeklik diye bir şey yoktur, tıpkı olayların ve kişilerin tasvirlerinin bu tasvirleri oluşturan kişiden bağımsız, şeffaf bir imgesi olmadığı gibi.” (Moscovici, 1988, s. 229-230)

Bu bağlamda, öncekileri (Öner, 2002; Cesur, 2003; Narter, 2003; Parker, 2005; 2011; 2012) takip ederek *sosyal temsil* çevirisini kullanmanın bir avantajından yararlanabiliriz: Temsil, mümessil(ler)den bağımsız, soyut bir düzlemde kendi başına bir anlamı olan bir şey değildir. Arapça’da ‘aktör’ün karşılığı olan mümessil, sosyal temsilleri –anlamlandırma ve iletişim gibi faaliyetlerde– kullanır, kullanırken de yeniden üretir. Bir temsilin öznesi ya da mümessili elbette bir kişi, grup, kurum ya da camia olabilir. Lakin aynı zamanda, Moscovici’nin (1984) belirttiği gibi, bazı temsiller zaman içinde üretim koşullarından ve bağlamlarından ayrı bir varlık, tıpkı bir mimarın tasarladığı bir bina gibi, kendi bağımsızlıklarını kazanırlar. Hatta bu analogi çerçevesinde bakıldığında, verili kentsel dokunun mimarın tasarımını kökten etkilediği söylemek mümkündür. Özne ile temsilin bu karşılıklı ve çelişik gibi görünen ilişkisi, temsilin hem bir üretim fiili (bir süreç), hem de bir ürün (bir içerik) olması şeklinde de ifade edilebilir (Bauer ve Gaskell, 1999). Bu ayrım STT hakkındaki bazı kafa karışıklılıklarını gidermeye yardımcı olabilir.

Alandaki araştırmalarda sosyal temsiller hem açıklayıcı unsurlar (explanandum, bağımsız değişken) hem açıklanan unsurlar (explanans, bağımlı değişken) olarak ele alınmıştır (Wagner, 1995). Toplumsal (societal) olanın – normlar, kimlikler, ideolojiler gibi temsillerin – verili tekil durumları açıklayıcı nitelikleri anaakım sosyal psikolojinin epistemik tercihleri açısından daha çekici olduğundan, temsiller bir çok çalışmaya önceden tamamlanmış, tarihsel-toplumsal ürünler olarak dahil olmuştur (ör: Cesur, 2003). Açıklayıcı

unsurlar olarak temsillerin içerik ya da verili sosyal ürünler/kategoriler olarak kullanıldığı, açıklanan unsurlar olarak ise belirli (iletişimsel, söylemsel) ter-cihler ve pratikler olarak kurgulandıkları söylenebilir. Birinci durumda temsiller bir tür sosyal bağlam işlevi yüklenirken (Moscovici, 1994), ikinci durumda temsillerin nasıl düzenlendikleri, ne şekilde dönüştükleri ve hangi amaçlara hizmet ettikleri, öznelararası, gruplararası ve tarihsel-toplumsal bağlamlar göz önünde bulundurularak açıklanabilir (Moscovici, 1984). Temsillerin bu çok-yönlü tanımları ve işlevleri teorinin anlaşılmasını ve pratik uygulamalarını zorlaştırmıştır (Raudsepp, 2005).

Yukarıda değindiğimiz farklılıkların ve STT'nin anlaşılmasını kolaylaştırmak için temsilleri ifade ettikleri ya da yansıttıkları mutabakata göre üç gruba ayırmak faydalı olacaktır¹: (1) *Baskın* ya da hegemonik temsiller, verili ya da yaygın olarak kabul edilmiş, gruplararası mücadele alanlarından bağımsızlaşmış, bu anlamda açıktan tartışılmasına gerek duyulmayan, olgu statüsüne kavuşmuş imaj ve kavram öbekleridir (Moscovici, 1988; Markova, 2008; Elcheröth, Doise ve Reicher, 2011). Durkeim'ın kolektif temsilleri gibi homojen ve kararlı anlam birimleridirler ve gündelik dile ve ilişkilere zımni (örtük) olarak dahil olurlar. (2) *Polemik* ve (3) *özgürleşmiş* temsiller ise gruplararası mücadele alanlarında aktif olarak dolaşımda bulunan, gündelik dil, söylem ve argümanlarda farklı yönlerle çeşitlendirilen, inşa halindeki imaj ve kavram öbekleridir (Paker, 2005). Polemik temsiller belirli bir özneye ya da mümessile doğrudan bağlı iken, özgürleşmiş temsiller farklı gruplar ve kimlikler tarafından farklı şekillerde ve amaçlarla dolaşıma sokulabilir². Burada önemli olan nesnel, tamamlanmış ürünler olarak olarak gözükken ve başvurulanan malumat biçimleriyle (içerik), yeni, henüz ürün olarak 'paketlenmemiş' tartışma ve polemikler (süreç) arasındaki ilişkidir. Öner (2002) bu ilişkiyi "toplumun uzun ve kısa süreli hafızaları" ile ifade etmektedir:

"Uzun süreli hafızaya yönelik olarak toplum içerisinde kulaktan kulağa yayılan ve geçmişten gelen temsiller incelenmeli; kısa süreli hafızada ise, medyanın etkisi ve güncel olayların, temsilleri nasıl şekillendirdiği konu olarak ele alınmalıdır. Moscovici'ye (1984) göre geçmiş deneyimlerimiz ve düşüncelerimiz ölü deneyimler ya da ölü

1 Bu tür bir ayırım olmaksızın temsillerin genel anlam birimleri olarak araştırmaları verimli hatlara yönlendirmesinin son derece zor olduğu söylenebilir. böyle bir ayırımın eksikliği, temsillerin hem iletişimi mümkün kıldıkları, hem de iletişim yoluyla üretildikleri (Moscovici, 1984) gibi ifadelerin anlaşılması ya da çelişik görünmesine yol açacaktır.

2 Örneğin "burjuvazinin sömürü aygıtları", gündeme "Marksistler" tarafından taşınan, alternatif açıklama ya da bakış açılarını elimine edecek şekilde kullanılan, bu anlamda *polemik* olarak tanımlanabilecek bir temsildir. "Zenginlerin fakiri ezdiği fani dünya" ise belli bir zümre ya da kimliğe bağ ima etmeyen, bu anlamda *özgürleşmiş* bir temsildir. Daha çok parası olanın daha fazla güç ve nüfuzla sahip olduğu ise ifade edilmesi gerekmeyen, herkesçe malum bir *hegemonik* temsil olarak düşünülebilir. Bununla birlikte, temsillerin farklı bağlam ve diyalojik karşılaşmalarda farklı roller edinebileceği unutulmamalıdır.

düşünceler değillerdir. Aktif olmaya devam ederler, değişirler ve yeni deneyimlere ve düşüncelere süzülürler.” (Öner, 2000, s. 34)

Bu anlamda bir sosyal temsil çalışmasının temel hareket noktası *uzun süreli toplumsal hafızayla* gündelik karşılaşma ve etkileşimlerdeki *kısa süreli hafıza işlemleri* arasındaki ilişki, Öner’in deyişiyle, öncekinin sonrakine süzülüşüdür. Burada iki tür bilgi ya da bilme biçiminin farklarından ziyade yakınlıkları, daha doğrusu iç içe geçmişlikleri önem kazanmaktadır. Eski ve kararlı olan, yeni ve kurulmakta olanın alacağı biçimler için hem bir kaynak, hem de sınırlandırıcı bir model işlevi görür. Çok kutuplu meşruiyet merkezleri ve çoğullukla (heterogeneity) nitelenen günümüz toplumlarında yeni bilimsel, teknolojik, tıbbi gelişmeler ve yasal düzenlemeler, uzun süreli hafızanın geleneksel anlam kategorilerini ne otomatik olarak yenilerler, ne de aynen devrederler; ikisi arasında bir girişim/etkileşim söz konusudur (bkz. Parker, 2012). Tutum, değer ve inanç temelli klasik yaklaşımların kör noktası ve STT ile sosyal psikolojiye önerilen üretken çalışma konusu budur. STT içinde bu etkileşime ya da devinime farklı açılardan bakan üç yaklaşımdan bahsedebiliriz.

Sosyal temsil çalışmalarında üç yaklaşım

Birinci yaklaşım, temsilleri psikolojinin yaygın epistemolojik çerçevesinden tanımlayan *yapısal* yaklaşımdır (Abric, 1993; Guimelli, 1993). Bu yaklaşıma göre temsiller sabit bir çekirdek etrafında örgütlenmiş yan unsurlardan oluşurlar. Çekirdek, diğer kavramları ve imajları bir arada tutan, anlamı sabitleyen ve temsili belirleyip tanımlayan temel bir işleve sahipken; yan unsurlar, tıpkı bir atomun elektronları gibi, alışveriş ve geçişkenlik işlevleriyle temsile görece değişkenlik ve dinamizm kazandıran anlam birimleridir (Abric, 1993; Wagner, Valencia ve Elejabarrieta, 1996). Başka bir deyişle çekirdek bir grup ya da toplumdaki mutabakatı, yan unsurlarsa varyasyonu yansıtır. Örneğin bir çağrışım testinde en önce ve en çok çağrışan sözcük ve imajların, diğer anlam öbekleriyle en yoğun şekilde ilişkili bulunan ya da benzerlik gösteren anlam birimlerinin temsilin çekirdeğini oluşturduğu varsayılır. Bir temsilin bileşenlerinin sadece diğer bileşenlerle anlam kazandığını öngören yapısal yaklaşım için yukarıdaki gibi yöntemler bir sosyal temsil çalışması için “iyi bir başlangıç noktası olmakla beraber asla bir varış noktası değildir”. (Lahlou ve Abric, 2011, s.7)

İkinci olarak, analitik ilgiyi sosyal mutabakattan varyasyona çeviren, sosyal konumlanışları ve bireyler arası farklılıkları vurgulayan *genetik* yaklaşımdan (Doise, 1993; Doise, Clemence ve Lorenzi-Cioldi, 1993) söz edebiliriz. Elektrik fiziği analojisine devam ederek, üzerinde güçlü toplumsal ve kurumsal kuvvetlerin etkide bulunduğu bir sembolik ve sosyal ilişkiler alanındaki (representational field) sistematik varyasyonları ve bireysel farklılıkları inceleyen yaklaşım,

temsillerden bu güçler alanının “mantığını” ya da “örgütleyici prensipler”ini tarif etmek için yararlanmıştır (ör: Spini ve Doise, 1998). Bunun için toplumsal analiz seviyesine (ör: sosyal kimlikler, normlar, yasalar) odaklanılarak uygunluk analizi gibi niceliksel yöntemlere başvurulur (Doise, Spini ve Clemence, 1999).

Üçüncü, *diyalojik* yaklaşım (Markova, 2000; 2003; Jovchelovitch, 2007; 2008) ise ağırlıklı olarak yüzyüze görüşme, grup görüşmeleri, medya, iletişim ve anlatı analizi gibi niteliksel yöntemlere başvurur. Bu yaklaşımda öne çıkarılan sosyal obje, öznelarar ilişkisinin odağındadır. Başka bir deyişle temsil en az iki özne ile tanımlanabilecek bir süreçtir. Temel analitik birim, bir köşesinde objenin, diğer iki köşesinde Ego’nun ve Alter’in (ötekinin) bulunduğu bir üçgen olarak tarif edilir (Markova, 2003).

Bauer ve Gaskell’in (2008) aşağıda alıntılanan Figür 1’deki sunuşu diyalojik yaklaşımın toplumsal analiz seviyesindeki ilişkileri nasıl kavramsallaştırdığını sergilemektedir. Figür, sosyal temsillerin daima çoğul, birbirleriyle kesişen, birbirini kuran bilgi ve anlam öbekleri olmasının ötesinde, iki temel meseleyi daha anlaşılır kılmaktadır. Birincisi, kamusal alanın –ya da sosyal grupların– önem arzeden sosyal objeler etrafında örgütlenmesidir. Gündem olan bir mesele, ithilafı bir güncel tartışma yoksa kamudan da, temsilden de bahsetmek yersizdir. Kişiler ve gruplar bu müşterek paydaya, bu “arzu, merak, ikircik ya da tiksinti nesnesine yönelir” (Bauer ve Gaskell, 2008, s. 345), söylem ve tartışmalarıyla bunu kendi (kimlik, ahlak, politik, ideolojik) projelerine ve önemli diğerlerinin konumlanışlarına göre çekip çeviriler.

Örneğin hamilelik ya da annelik öznel bir tecrübe olmakla birlikte, aynı zamanda bir zümrenin siyasi projeleri çerçevesinde ithilafı bir nesne olarak gündeme taşınabilir. Yoğun olarak tartışılmayan, bu anlamda kamusal olmayan annelik deneyimi bu şekilde bir hegemonik temsil olmaktan çıkarılıp bir polemik haline getirilebilir. Hamileleri, yeni anne olmuş kadınları evde tutmak ya da kamusal alanda zapt etmek için hareketlenen kişi ve gruplarla, örneğin kadın hakları savunucuları arasında çeşitli seviyelerde tartışmalar ve çekişmeler gündeme gelir. Sağlık, hijyen, edep gibi eski ve yeni bilimsel, teknolojik, ahlaki bilgi ve değer sistemleri tartışmayı yönlendirmek için hareketlendirilir. Kısacası hamileliğin temsilleri, örnek olarak seçtiğimiz bu deneyimin zihin(ler)deki yansıması değil, kamusal alanda çekip çevrilen, tarihsel olarak belirlendiği kadar güncel olarak farklılaşan, yeni anlamlar ve mücadeleler barındırmaya başlayan, bu süreçler içinde çalışılması gereken, bilişsel, duygusal, ahlaki olduğu kadar sosyal, politik mefhumlardır (Moscovici, 1984; Jovchelovitch, 2007; Elcheroth, Doise ve Reicher, 2011).

Sosyal temsiler nerede ve nasıl bulunurlar?

Şimdiye kadar STT'ne giriş niteliği taşıyan bir kaç temel ayırım ve kavramdan söz ettik. Bu bölüm, çok kısaltılmış bir biçimde, sosyal temsilleri tespit etmede kullanılan belli başlı yöntemleri konu etmektedir. Burada amaç söz konusu yöntemlerin detaylı bir sunumundan ziyade takip eden bölümde sunulacak ve esas olarak diyalojik yaklaşım çerçevesinde kullanılabilecek bazı temel kavramlara ve önermelere bir zemin hazırlamaktır.

(...) sosyal temsiller teorisi dilin analizi ve gözlem metodunu gerekli kılar. (...) Moscovici'ye göre, bağlamından ayrılıp çalışılabilecek tek bir fenomen için deneylerin katkısı önemlidir. Ancak sosyal temsiller durumunda temsiller dilde saklıdır. Temsiller toplum içerisinde yaratılmışlardır. Sosyal temsilleri anlayabilmek için onları doğal ortamlarında incelemek gerekir. Temsilleri ortaya çıkarmak için toplumda deveren eden bilginin içerik analizi gerekmektedir” (Öner, 2002, s. 34)

Temsillerin dilde “saklı” olduğundan ya da dili, iletişimi ve etkileşimi analizin merkezine almanın bir sosyal temsil çalışmasının başlangıç noktaları arasında bulunduğundan daha önce bahsetmiştik. Kısaca –daima saklı olmasalar da– temsiller dilsel, görsel, söylemsel pratiklerde bulunurlar, esas olarak dil ve iletişim vasıtasıyla aktarılır ve dönüşürler. Günümüzde dilin analizi konu edildiğinde ise, oldukça çeşitli, hatta birbirine zıt yaklaşımlar barındıran, çok parçalı bir coğrafya gündeme gelmektedir. Bunların arasında içerik analizi anlam ve bağlam arasındaki ilişkiyi esas almakla birlikte (Krippendorff, 2004), dile kategorik olarak yaklaşan, çoğu zaman ister planlı ister plansız olsun “benim aradığım semantik kategoriler burada bir yerde ama nerede” sorusu ile çalışan bir tekniktir. Daha önemlisi, kodlanan içeriğin ilişkiselliğini dikkate almayan, örneğin olumsuzluk ya da bağlantı analizi gibi içeriğin kuruluşuna dair soruları öne çıkaran metodlardan (Bilgin, 2000) faydalanmayan bir içerik analizi kimlerin ne dediğini betimlemekten öteye geçmez. Örneğin Rouquette (1993) sosyal temsillerin semantik ürünler olarak araştırılmasına olumlu yaklaşırken, şu uyarıyı ekler:

“Sorun bu amaç için 50 yıllık içerik analizi (bir kodlama düzeneği) tekniğinin kullanılmasıdır. Moscovici kendi zamanında öyle yapmıştır ve herkes de daha iyisinin yokluğu sebebiyle öyle yapmaktadır. Hepimiz bu tür prosedürlerin belirsizliklerini, karanlık noktalarını ve tuzaklarını biliriz, yönlendirici olmaktan ziyade bir şekilde yönlendirilmiş, sadece başlangıç düzey betimlemelere imkan tanıyan... (...) Nihayetinde eğer sosyal temsil bir söylemsel düzenleme ise, bu düzenlemeyi çalışmak için içerik analizinin ima ettiği metnin dolaysız şeffaflığı yanılmasından ziyade, dilbilim, epistemoloji ve tarihsel bilgiyi buluşturan yetkin bir kavrayış gerekir.” (Rouquette, 1993, s. 115)

Kısacası, içerik analizinin birçok yöne çekilebilecek son derece geniş çerçevesi tamamen reddedilmese de, bir kodlama düzeneği kullanmak sosyal temsillerin tespiti için ancak bir başlangıç noktası olarak kabul edilebilir. Bu sebeple STT içindeki ve yakınlarındaki yeni yaklaşımlar tabiri caizse daha “ince” metodlar geliştirme yoluna gitmişlerdir. Örneğin sosyal temsiller çalışmasında yapısal yaklaşımın öncülerinden olan Rouquette, önceki bölümde söz edilen benzerlik analizinin katkılarını değerlendirme yanlısıdır.

Son yıllarda sosyal temsil çalışmalarında artan bir şekilde rağbet gören başka bir yöntem ise tematik analizdir (ör: Smith ve Joffe, 2009, 2013; Jaspal ve Nerlich, 2014). Tematik analiz STT’nin önkabülleri ve terimleriyle daha uyumlu olmakla birlikte, nihayetinde içerik analizinin bir türevidir (Joffe, 2012). Burada tematik analizin bir sosyal temsil çalışmasına katkılarını irdelemek yerine, bu metodun uzun dönemli toplumsal hafızanın temel ya da asli temalarının hangi sosyal sonuçlara ulaşmak için seferber edildiğini dikkate almaya dayandığını, fakat bunun için sistematik bir prosedür tanımlamadığını söyleyebiliriz. Bunun ötesinde, temsillerin araştırılmasında sadece dilsel ve anlamsal öğelerle, yani semantik seviye ile yetinmek yerine bağlam içindeki amaçlara ve yordamlara, yani pragmatik seviyeye (de) odaklanılması ihtiyacını (Moscovici, 1994) kuvvetle vurgulamak gerekiyor.

Toplumun uzun süreli hafızasının sunduğu (söylemsel, retorik) kaynakların gündelik dilde nasıl icra edildiğini sistematik olarak inceleyen söylemsel yaklaşımların ise STT araştırmacıları tarafından yeterince değerlendirilmediğini söylemek mümkündür (Narter, 2003). Bu noktada ilk olarak söylemsel yaklaşımların ve söylem analizinin de bu makale çerçevesinde kapsamlı bir şekilde ele alınamayacak bir çeşitlilik ve zenginlik arzettiğini vurgulamak gerekiyor. İkinci olarak, söylemsel yaklaşımların temsil bazlı yaklaşımlarla derin epistemolojik uyumsuzlukları olduğu iddiasını çok kısa bir şekilde ele almak zorunlu görünüyor. Bu meselenin, bir söylemin ardında daha “derin” bir gerçeklik ya da anlam katmanları olduğunu varsaymaktan ya da reddetmekten ibaret olmadığı aşağıdaki paragrafta vurgulanacaktır.

1980’lerin sonlarından itibaren söylemsel psikoloji (ör: Potter ve Litton, 1985; Potter ve Wetherell, 1987; McKinlay ve Potter, 1987; Potter ve Edwards, 1999) ile STT (Jovchelovitch, 1996; Markova, 2000; Castro, 2003; Voelklein ve Howarth, 2005; Howarth, 2006) arasında vuku bulmuş tartışma ve çekişmelerle sınırlı bir değerlendirme, birbirleriyle yakından ilintili üç ana hatta indirgenebilir: İlk olarak, sosyal temsiller kullandığı analitik materyallerin ağırlıklı olarak söylemsel olmasına rağmen temelde algısal-bilişsel bir teori olarak nitelendirilmiştir (Potter ve Edwards, 1999). İkincisi, temsillerin nasıl oluştuğu ve ne yaptıkları, daha doğrusu insanların bunları kullanarak neler –ne tür eylemler– icra ettikleri, hangi sosyal sonuçlara yöneldiklerinden

ziyade, temsillerin insanları nasıl yönlendirdiği, bir anlamda nasıl “oyuncak ettiğine” odaklanıldığı söylenmiştir (Litton ve Potter, 1985; McKinlay ve Potter, 1987). Üçüncü olarak, değişim ve olumsallığın (contingency) göz ardı edilmesi suretiyle yoğun olarak sosyal kararlılık, konsensus ya da dengenin öne çıkarılmasından bahsedilebilir (McKinlay ve Potter, 1987). Bu eleştirilerin STT’nin bazı uygulamaları ve bir dönem için geçerli olduğunu söylemek mümkün olmakla birlikte, teorinin bir bostan korkuluğu versiyonunun kurulduğu ve bu versiyonun hedeflendiği de söylenebilir (Castro, 2003; Raudsepp, 2005). Sosyal temsilleri çalışan psikologlar “tüm anlam, edim ve iletişimin odağında kodlama ve anlama, ihtilaf ve mutabakat, dayanışma ve çatışma, dayatma ve direnişin diyalektiğini” görürler (Howarth, 2006, s. 80). Örneğin farklı sosyal temsil çalışmaları burada açmayacağımız bağlamlarda şeyleştirme, meşrulaştırma, direniş gibi etkinliklerin hayata geçirildiği süreçleri incelemişlerdir (ör: Narter, 2003; Howarth, 2006; Castro ve Mouro, 2011; Elcheroth, Doise ve Reicher, 2011). Bunun ötesinde bilişselcilik içkin olarak kirliliği bir sözcük değildir, bir şeyi bilmek “anamlı ve yaratıcı bir etkinliktir: bilgi-işlemenin çok ötesinde, sosyal öznelere gündelik hayatlarına doğru gerçekleştirdikleri, eylem, arzu ve ötekilik barındıran bir hareketlenmedir” (Jovchelovitch, 1996, s.5).

Burada sosyal temsil ve söylem çalışmalarının karşılaştırmalı bir tartışmasını yürütmek yerine, en azından psikoloji disiplini içerisinde birbirine çok yakın, yer yer kesişen epistemolojik çerçeveler kullanarak benzer araştırma konularına yöneldiklerini ve birlikte verimli bir şekilde kullanılabildiklerini (ör: Narter, 2003; Paker, 2011) söylemekle yetinebiliriz. Elbette bu, iki geniş kuramsal çerçevenin bütün yönlerden uyum içinde olduğunu ya da bunların içindeki bütün yaklaşımların uzlaştırılabilir olduğunu iddia etmek anlamına gelmiyor. Buradaki iddia, sosyal temsillere diyalojik yaklaşım ile söylem analizi içindeki görece yeni yaklaşımlardan pragma-diyalektik argüman analizi arasında karşılıklı ve verimli bir işbirliği potansiyeli olduğudur. Aşağıdaki bölümde bu işbirliğinin bazı ana hatları çizilmeye çalışılacaktır.

Argümanlardan temsillere: Sistematik bir analize doğru

Tüm tabiat olayları yeniden mütalaaya ve tanımlanmaya tabidirler: ister kamusal söylemde ister buna hazırlık niteliğindeki o düşünme adı verilen söylem biçiminde olsun, konuşmanın gerekliliklerine göre yeniden uyarlanırlar. (Dewey, 1958, s. 166)

Sosyal temsile diyalojik yaklaşım (Markova, 2003) ve pragma-diyalektik argümantasyon teorisi (van Eemeren, Grootendorst ve Snoeck Henkemans, 2002; van Eemeren ve Grootendorst, 2004) birbirlerinden karşılıklı olarak yararlanabilecekleri bir teorik ve analitik çerçeve oluştursalar da, bu bölümün amacı

sadece ikincinin ilkinde sağlayabileceği özgül bir yöntemsel katkıya odaklanmaktadır. Aşağıda bu amaca yönelik olarak verilen örnekler, yazarın doktora çalışması (Üzelgün, 2014) çerçevesinde iklim değişikliği konusunda kampanya yürüten çevre örgütlerinde gerçekleştirilen (N=22) yüzyüze görüşmelerden alınmıştır.

Pragma-diyalektik argüman analizi ideal prosedürel bir modele dayanarak yürütülen, bu anlamda normatif bir analizdir. İdeal model iki tarafın eleştirel bir tartışma içinde görüşlerini ve bunların dayanaklarını değiş tokuş ettikleri, görüş ayrılıklarını netleştirip bir sonuca ulaştıkları dört aşamayı kapsar: karşılaşma, açılış, tartışma ve sonuçlandırma (van Eemeren, Grootendorst ve Snoeck Henkemans, 2002). Gündelik tartışmalarsa nadiren bu ideal prosedüre bağlı kalır. Analiz, bir yandan diyalektik gerekliliklerin ne şekilde karşılandığına, diğer yandan retorik amaç ve stratejilerin ne şekilde hayata geçirildiklerine odaklanır (van Eemeren ve Houtlosser, 2006).

Bir argüman iki ya da daha fazla taraf arasındaki bir görüş ayrılığının irdelenmesine işaret ettiği gibi, aynı zamanda tek bir muhakeme sürecinden bahsetmek için de kullanılır⁴ (Billig, 1993, s. 44). Tıpkı temsil gibi, argüman ya da tartışma da hem bir sürece ya da prosedüre, hem de bir ürüne ya da sonuca tekabül eder. Aşağıda, iki yaklaşımı bir araya getirme çabası içinde *tartışma*, temsillerin (representations) ya da hal-i hazırda inşa edilmiş eski anlam öbeklerinin gündeme taşındığı diyalojik bir süreci (temsil, re-presentation) belirtmek için kullanılacaktır. Bu, Moscovici'nin sosyal temsilleri pragmatik iletişim bağlamında tartıştığı makalesinde (1994, s. 168) “kelime ve imaj katmanlarının altına gömülü *önkabüller*” (presuppositions) olarak tarif etmesiyle uyumlu bir karşılaştırmadır⁵.

Bir tartışma daima bir görüşü savunma ya da reddetme çabasıdır (van Eemeren vd., 2002). Argüman analizi *görüş ayrılığı*nın ne olduğunu saptamakla başlar. Tek bir önermenin ya da görüşün gündeme geldiği durumlar tekil görüş ayrılıkları, birden fazla önermenin ya da görüşün gündeme geldiği durumlar çoklu görüş ayrılıkları olarak tanımlanır. Eğer bir önerme üzerine sadece bir görüş benimseniyorsa (yani Alter savunulan görüşe nazaran sadece şüphe ya da sorgulama ile yetiniyorsa) basit görüş ayrılığı, hem savunan hem de reddeden tarafından farklı açılar benimseniyorsa bileşik görüş ayrılığından bahsedilir (van Eemeren ve Grootendorst, 2004, s. 119).

Görüş ayrılık(lar)ını saptamak için sunulan önermelere ve bunlarla tartışmaya

4 STT açısından ikisi arasındaki fark içkin olmayıp esas olarak düşünme ve konuşmanın pragmatik bağlamlarına dayanmaktadır (Doise, 2004; Jesuino, 2008).

5 “... Dilsel mübadelelerde taraflar paylaştıkları anlamları netleştirmek için bazen *önkabülleri* aleni hale getirirler, bazense bunları kabul edilebilir yorumları sınırlamakla yetinecek şekilde tam olarak tanımlamadan *havada süzülme*ye bırakırlar.” (Moscovici, 1994 s: 169, vurgular eklendi)

taşınan görüşlere (standpoints) odaklanılır. Bunun için “bana göre”, “bence”, “demek ki” gibi kanaat belirten ifadelerle dikkat edildiği gibi, tartışmanın genel akışının ve ifadeler arası ilişkilerin de bu amaca hizmet edebileceği açıktır. Eğer bir görüş güçlü ve keskin bir şekilde ortaya konuluyorsa, hemen ardından savununun ya da dayanakların takip edeceğini beklemek yanlış olmaz (van Eemeren vd., 2002).

Bir görüşün savunusu, dayanakları ya da öncülleri nadiren apaçık bir şekilde ifade edilir. Gündelik tartışmalarda bir görüş çoğu zaman tek bir öncülle desteklenir. Elbette neyin açıktan (ya da aleni olarak) tartışılacağı, neyin herkesçe malum kabul edilip dile getirilmeyeceğine dair bir kural yoktur; bu her tartışmanın akışı içinde gerçekleşen sorgulamaya bağlı olarak değişecektir. Araştırmacının görevi tartışmayı ideal modelle karşılaştırmalı olarak ve diyalojik bağlama sadık kalarak yeniden inşa etmek, aleni olmayan, açıkça dile getirilmeyip ima edilen (zımni) öncülleri saptamaktır (bkz. Gerritsen, 2001). Bu şekilde bir argümanın başlangıç ve sonuç noktaları, şemaları, bu şemaların kabul edilebilir ya da anlamlı bir şekilde yürütülüp yürütülmediği, mevzu bahis olan görüş ayrılıkları ve tarafların konumlanışları netleştirilir. Argümanın yeniden inşasını ilk olarak çok basit bir örnekle gösterebiliriz. Örnekte, iklim değişikliği konusunda Türkiye’de çalışmalar yürüten bir sivil toplum kuruluşunun (STK) temsilcisi, araştırmacının “Hükümet ne tür önlemler almaktadır? Sizce bu önlemler yeterli midir?” sorularına cevap vermektedir:

“Türkiye, ya da Türkiye Büyük Millet Meclisi, Kyoto Protokolü’ne taraf olmayı 5 Şubat 2009’da kabul etti... yani çok yavaş.”

Bu argümanda öne sürülen (aleni) görüş Türkiye’nin Kyoto Protokolü’ne taraf olma sürecinin çok yavaş ya da gecikmeli olduğudur. Ülkenin Protokole taraf olma tarihi bu görüşü destekleyen bir öncül olarak sunulmuştur. Lakin bu (aleni) öncülün anlamlı ya da makul olması dile getirilmesine ihtiyaç duyulmamış başka (zımni) öncüllerle mümkün olmaktadır. Bu, pragma-diyalektik *yeniden yapılandırmanın* kıstaslarına uygun olak (van Eemeren ve Grootendorst, 2004), şu şekilde ifade edilebilir:

- 1 *Türkiye’nin Kyoto Protokolü’ne taraf olma süreci çok yavaş ilerledi*
- 1.1a *Türkiye Kyoto Protokolü’ne taraf olmayı 5 Şubat 2009’da kabul etti*
- (1.1b) *(Kyoto Protokolü 1997 yılında hükümetlerin imzasına açılmıştır)*
- (1.1’) *(1997 yılında imzaya açılan bir Protokole 2009’da taraf olmak sürecin çok yavaş işlediğini gösterir)*

Bu destekleme ilişkisinde 1.1a aleni öncül, parantezle imlenmiş olan (1.1b) ve (1.1’) zımni öncüllerdir. 1.1a ve (1.1b)’nin içerikleri birbirlerinden bağımsız olarak bir dayanak oluşturmadıkları için –ya da koordineli olarak

kullanıldıkları için– bu şekilde gösterilmişlerdir. Eğer “Birleşmiş Milletler’e henüz sadece bir ulusal bildirim sunulmuştur” gibi bir başka öncül ileri sürülmüş olsaydı, bu yukarıdakilerden bağımsız ikinci bir dayanak oluşturduğu için 1.2 olarak gösterilecekti. Son olarak, (1.1’) parantezle imlenmiş bir zımni öncül olmasının yanı sıra, 1.1a ve (1.1b)’yi sonuca ya da öne sürülen görüşe bağlayıcı bir işlev gördüğünden bağlayıcı öncül (linking premise) olarak tanımlanır ve kesme işaretiyle imlenir.

Argümanların öncül ya da önkabulleri, ister tartışma içindeki bir başkası tarafından, ister daha sonra örneğin analiz sırasında olsun, sorgulanmaya açıktır. Analiz bu eleştirel sorularla yürütülür. Örneğin “Kyoto Protokolünün imzalanma tarihi ülkenin iklim değişikliği konusundaki performansının iyi bir göstergesi midir?” ya da “Kyoto Protokolü 1997 yılında mı imzaya açılmıştır?” gibi. Argüman çalışmaları alanında birikmiş literatür hangi durumlarda, daha doğrusu hangi *argüman şemaları* çerçevesinde, ne tür eleştirel sorular sorulacağı konusunda yol göstericidir (bkz. Walton, Reed ve Macagno, 2008).

Argüman şemaları öncüllerle ileri sürülen görüş arasındaki ilişkiye, birinciden ikinciye transfer edilen (ya da süzülen) *kabul edilebilirliğe* dair standartlaşmış yordamlara ya da eğilimlere tekabül ederler (van Eemeren ve Grootendorst, 2004). İlgili eleştirel sorular ile detaylandırılmış çok çeşitli argüman şemalarına “olası sonuçlardan kurulan argüman”, “analojiye dayalı argüman” ya da “otoriteden kurulan argüman” örnek olarak verilebilir (bkz. Walton, Reed ve Macagno, 2008). Bunlardan sonuncusunu ikinci bir örnekle aşağıda ele alacağız. Bu örnekte başka bir STK temsilcisi, kendisine sunulmuş ve hem iklim değişikliğinin insan kaynaklı olduğunu hem de (bu saptamayı bilimsel olarak doğrulayan) Hükümetler Arası İklim Değişikliği Paneli’nin (IPCC) güvenilirliğini reddeden bir argümana karşılık vermektedir:

“Eeh, şüphesiz IPCC içinde çok doğru olmayan şeyler yapılmıştır. Bilimin güzelliği bu iddiaları kanıtlamamıza ya da çürütebilmemize eh, imkan vermesi, yani, eeh... biz, aslında bu konudaki bilimsel çalışmaların çoğunluğu iklim değişikliği üzerinde önemli bir insan etkisi olduğunu söylüyor, ve hepsi de daha çok yolumuz olduğu konusunda hemfikir, yani, eeh, bence bilimde normal bir tartışma bu. Bu tabi şey demek değil... bence elimizdeki en iyi bilgiyle yola devam etmeliyiz.”

Bu argümanda savunulan “*elimizdeki en iyi bilgiyle yola devam etmeliyiz*” görüşü, “*konudaki çalışmaların çoğunluğu*”nun “*iklim değişikliği üzerinde önemli bir insan etkisi olduğu*”nu söylemesine dayandırılmaktadır. Bu şekilde –bilimsel– otoriteden kurulan bir argümanın analizi için Walton, Reed ve Macagno (2008) şu eleştirel soruların sorulmasını önerirler:

1. Uzmanlık sorusu: Söz edilen uzman ne derece inanılabilir?
2. Alan Sorusu: Söz edilen uzman söz konusu alanda mı çalışmaktadır?

3. Görüş sorusu: Uzman tartışılan konuya dair tam olarak ne iddia etmiştir?
4. Güvenilirlik sorusu: Uzman kişisel olarak güvenilir midir?
5. Tutarlılık sorusu: Uzmanın iddiası alandaki başka uzmanlarca paylaşılmakta mıdır?
6. Kanıt sorusu: Uzmanın iddiası bir kanıta dayanmakta mıdır?

Tartışmacı *konudaki çalışmaların çoğunluğu* vurgusu ile bu sorulardan çoğunu cevaplayabilir görünmektedir: Dayanak olarak gösterilen tek bir uzman yerine bir çoğunluk görüşü olduğundan, birinci, dördüncü ve beşinci sorularda konu edilen eleştiriler karşılanmıştır. Birden fazla uzmanın aynı görüşü savunur şekilde ya da birbirlerini doğrular şekilde temsil edilmesi, güvenilirlik ve tutarlılık gibi meseleleri ele alan ve argümanın retorik kuvvetini artıran öğelerdir (Potter, 1996). İkinci soru ile getirilen alan eleştirisi de söz konusu araştırmaların *konuda* olması ile giderilmiştir. Üçüncü soru ile ele alınan uzman (çoğunluk) görüşünün tam olarak ne olduğu açık bir şekilde ifade edilmiştir (*iklim değişikliği üzerinde önemli bir insan etkisi olduğu*). Altıncı sorunun barındırdığı eleştiri ise bu argümanda örtük olarak, uzmanlara değil bizzat *çalışmalara* referans verilerek karşılanmıştır.

Yukarıdaki sorular bir argümanın önkabullerini ya da dayanaklarını ortaya çıkarmanın yanı sıra, bunların savunulan görüşe nasıl süzüldüğünü, yani öncüller ile sonuç arasındaki bağlantıların ne nerece makul, mantıklı ya da kabul edilebilir şekilde kurulduğunu inceleme amacı taşır. Bu anlamda yukarıdaki argümanın üretildiği görüş ayrılığı bağlamında makul ya da anlamlı olduğunu söylemek mümkündür. Buradaki amaçlarımız doğrultusunda, eleştirel soruların bir tartışmanın dayanak noktaları ya da önkabulleri olarak tarif ettiğimiz sosyal temsilleri saptamak için, ve özellikle de bunlardan hangisinin savunulan görüşün esas dayanağı olduğunu belirlemek için, son derece faydalı oldukları söylenebilir. Elbette temsilleri saptamak için sorulacak soruların belli bir şablonla sınırla kalmayıp, tartışmanın bağlamına ve analizin amaçlarına göre düşünülmesi gerekir.

Yukarıda örneklenen eleştirel soruların sosyal temsilleri tespit etmekte nasıl sistematik bir yardım sağlayabileceği ise ilk örnekte kısaca değinilen *yeniden yapılandırma* yöntemini (van Eemeren ve Grootendorst, 2004) biraz daha açarak belirgin hale getirilebilir. Bu yöntem savunulan görüşü ve bunu destekleyen argümanlar ve öncüller arasındaki ilişkiyi gözler önüne sermesiyle analizin daha belirgin, hesap verebilir, tekrarlanabilir ve güvenilir olmasını sağlamaktadır. Yeniden yapılandırma dört dönüştürücü müdahaleyi içerir: (1) İncelenen konu dışında tartışmayla ilgisiz olan kısımların *silinmesi*; (2) konuyla ilgili olup metinde aleni halde bulunmayan, sadece ima edilen içeriğin *eklenmesi*; (3) muğlak bir şekilde dile getirilmiş içeriğin açık ve anlaşılır ifadelerle *değiştirilmesi*; (4) metinde dağınık ya da karışık bir şekilde bulunan

öğelerin birbirlerini destekleme ilişkilerine göre *dizilmesi* (van Eemeren ve Grootendorst, 2004, s. 109). Bu müdahaleler yoluyla yukarıdaki argüman şu şekilde yeniden yapılandırılabilir:

1 İklim değişikliğinin yavaşlatılması çabalarına elimizdeki en iyi bilgiyle yola devam etmeliyiz

1.1a Konudaki bilimsel çalışmaların çoğunluğu iklim değişikliği üzerinde önemli bir insan etkisi olduğunu söylüyor

(1.1a') (Konudaki bilimsel çalışmaların çoğunluğunun gösterdiği bulgular doğru ve yol göstericidir)

1.1b Konudaki bilimsel çalışmaların hepsi daha çok yolumuz olduğu konusunda hemfikir

1.1b.1a Bilimin güzelliği bu iddiaları kanıtlamamıza ya da çürütebilme-mize imkan vermesidir

(1.1b.1a') (İklim değişikliğine dair bu iddiaları değerlendirirken kanıtlanabilir ve çürütülebilir önermelere, bilimsel çalışmaların ne dediğine bakmalıyız)

1.1b.1b IPCC gibi bilimsel kurumların otoriteleri tartışmaya açılabilir (bilimde normal bir tartışma bu)

1.1b.1c Şüphesiz IPCC içinde çok doğru olmayan şeyler yapılmıştır

Bu yeniden yapılandırmada (1.1a') ve (1.1b.1a') argümanda aleni olarak bulunmayan, analitik müdahale sırasında eklenmiş zımni öncüllerdir ve bu yüzden parantezle işaretlenmişlerdir. Bu noktada sosyal temsillerin tespit edilmesini hedefleyen bir analize dair iki mesele vurgulanabilir. Birincisi yukarıda sözü edilen müdahaleler arasında amaçlarımız açısından öne çıkan *ekleme* müdahalesinin nereye kadar devam ettirileceğidir. Zımni öncüllerin yeniden yapılandırılarak ortaya çıkarılmasında pragma-diyalektik analiz bir argümanı geçerli kılmaya yetecek “mantıksal minimum”la yetinmek yerine verili koşullardaki “pragmatik optimum”a ulaşmayı amaçlar (van Eemeren ve Grootendorst, 2004). Bu, analizin –tartışmanın diyalojik ve toplumsal bağlamları göz önünde bulundurularak– tamamıyla arka planda bırakılmış zımni öncüllere ve *ortak önkabüllere* kadar devam ettirilebileceğini ima etmektedir (Gerritsen, 2001). Örneğin, 1.1a ve 1.1b'nin örtük olarak *iklim değişikliği ile ilgili kararlarda bilimsel bilgi esas alınmalıdır* önermesine dayandıkları söylenebilir. Benzer biçimde, 1.1b.1b ve 1.1b.1c'nin anlaşılır ya da kabul edilebilir olmaları için bunları destekleyen *bilim bir insan kurumudur* önermesi bir önkabul olarak tartışmaya katılabilir.

İkinci mesele analizin belirginleştirdiği öncüllerden ve önkabullerden hangisi ya da hangilerinin sosyal temsiller olarak belirleneceğidir. Yukarıda değinildiği gibi, bu ne tür temsillerin araştırıldığına bağlı olarak, yani çalışmanın amaçları doğrultusunda ulaşılabilecek bir sonuçtur. Eğer araştırılan *hegemonik* temsillerse,

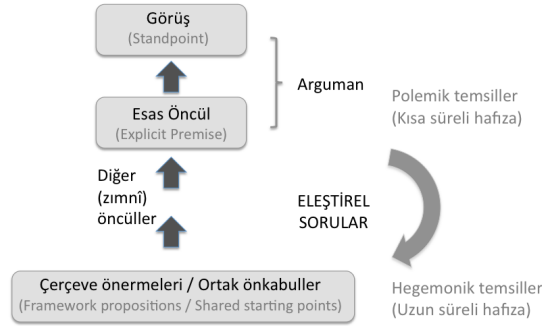
bunlar toplumun uzun dönemli hafızasına ve pratiklerine sinmiş, “herkesçe bilindiği düşünülür” hale gelmiş olduklarından (Elcheroth, Doise ve Reicher, 2011), tartışmanın arka planında bırakılan zımnî öncüllere ve önkabüllere bakılmalıdır. Bunlar arasında çalışmanın esas aldığı bağlam ve analiz seviyesinde savunulan görüşe dolaylı ya da dolaysız en çok katkıyı yapan –destekleyici– önermenin başvuru baskın temsil olduğu söylenebilir. Örneğin, bilimsel bilginin iklim değişikliği tartışmasına ne şekilde dahil edildiğiyle ilgilenen bir araştırma çerçevesinde, yukarıdaki argümanda bilimin sorgulanabilir, yanlışlanabilir, gücünü bir ihtilaf ve mutabakat hukukundan alan *bir insan kurumu* olarak temsil edildiği söylenebilir. Eğer bir çalışmada araştırılan *polemik* temsillerse bunların gruplar arası ihtilaf nesneleri olduğunu göz önüne alarak, en belirgin olarak savunulan, sorgulanan ve tartışılan görüşler olacağı söylenebilir. Araştırılan *özgürleşmiş* temsillerse, bunlar, argümanlar, aleni öncüller, hatta savunulan görüş arasından tartışmanın diyalojik bağlamı dikkate alınarak saptanabilir. Kısaca yeniden tekrarlarsak, sosyal temsil olarak tespit edilecek önkabul, öncül ve önermeler ancak tartışmanın amaçlarına, bağlamına ve görüş ayrılığı çerçevesinde tedavüle konan (ör: kimliksel, normatif) projelere göre belirginleşecektir.

Pragma-diyalektik argüman analizi her ne kadar –en az– iki aktif tarafın ya da tartışmacının karşılaşmasıyla üretilmiş metinlere yönelik olarak incelenmiş olsa da, her tür argümanın analizinde kullanılabilir. Bu anlamda, ele aldığımız ikinci örnek çevre politikalarını eleştiren bir köşeyazısından aktarılmış olsaydı, karşı tarafın (Alter) gazete okurları oldukları varsayılarak, *bilimin siyasi kararlardaki rolüne* dair benzer sonuçlara varılabilirdi. Elbette bu tür sonuçlara içerik analizi ya da tematik analizlerle de varmak mümkündür. Argüman analizinin sunduğu önemli avantaj, analiz sırasında alınan kararların ve yapılan yorumların belirgin hale getirmesi, analiz sürecinin şeffaflaştırılmasına ve refleksif olmasına katkı sağlamasıdır.

Sonuç

Yukarıda iklim değişikliğinin temsil edilmesine dair iki örneğe başvurularak ele alınan STT ve argüman analizi arasındaki ilişkiyi genel bir çerçevede şu şekilde özetlemek mümkündür:

Figür 2: Argüman analizi ile sosyal temsiller arasındaki ilişki

Figür 2'nin sol tarafında, yukarıdaki bölümde özetlenen argüman analizinin temel kavramları arasındaki ilişki sergilenmektedir. Savunulan görüş ve bu görüşün tartışmaya taşındığı argümanlara yönelik eleştirel sorular ve tartışmanın yeniden yapılandırılması (yapısal dönüştürme müdahaleleri) ile tartışmada dile getirilmemiş (zımnî) öncüllere ve ortak önkabullere kadar ilerletilen bir analiz, temel görüş ayrılıklarının ve bunların üzerine inşa edildiği fikir birlikteliklerinin sistematik bir biçimde ortaya çıkarılmasını sağlayacaktır. Bir basitleştirme olarak ve kısaca, görüş ayrılıklarının polemik temsillerin tespitinde, fikir birlikteliklerinin (ya da ortak önkabullerin) ise hegemonik temsillerin tespitinde yol gösterici olduğu söylenebilir. Farklı (polemik ve hegemonik) temsillerin tekabül ettikleri önerme biçimleri ve “derinlikleri” figürün sağ tarafında gösterilmektedir. Elbette bunlar belirli bir bağlamda ve verili bir tartışmada tespit edilecek sosyal temsiller için sadece yol gösterici bir işlev görmektedir; somut tespitler ancak diyalojik, toplumsal ve politik bağlamlar çerçevesinde tanımlanabilir (Moscovici, 1994; Elcheröth, Doise ve Reicher, 2011).

Bu makalenin amacı sosyal temsillerin argüman analizi yoluyla tespit edilebileceğini göstermek ve bu yöntemin sosyal temsil çalışmalarına olası katkılarını vurgulamaktır. Bu katkılar arasında, (1) argümanın net bir şekilde tanımlanmış bir *analiz birimi* olarak alınabilmesi, (2) bir argümanın öğelerinin ve desteklerinin dilsel, ilişkisel ve sosyal unsurlar olarak incelenebilmesi, (3) argümanlar arasındaki –semantik, diyalektik, retorik– ilişkilerin sistematik bir biçimde ortaya çıkarılması, ve (4) bir tartışmacının ya da öznenin akıl yürütme biçimlerini ya da kullandığı argüman şemalarının gözler önüne serilmesi sayılabilir.

Sosyal temsillerin tutumlar, inançlar, değerler gibi kavramları kapsayıcı bir semsiye kavram olarak önerildiği düşünüldüğünde, bu yöntemin uygulama alanının ne kadar geniş olabileceği ortaya çıkmaktadır. Böyle bir yöntemin somutlaştırılması ve daha açıklayıcı hale getirilmesi için pratik bağlamlara ve çeşitli örneklere uygulanması, temel eleştirel soruların ve yeniden yapılandırma müdahalelerinin olası katkılarının – örneğin özgürleşmiş temsilleri kapsayacak şekilde – olgunlaştırılması gerekmektedir. Takip eden çalışmalar, olgusallaşmış ya da “doğallaşmış” uzun dönemli toplumsal hafızanın yapıtaşlarının, yani hegemonik temsillerin ortaya çıkarılması için daha özgül yöntemsel öneri ve deneyleri gündeme alabilirler. Farklı ve bir o kadar ilginç olan bir soru, kısa dönemli hafızayı canlı ve hareketli kılan çatışma ve çelişkilerin, yani polemik temsillerin ne şekillerde desteklendiği (eskiye nasıl demir attığı, nasıl meşrulaştırıldığı), nasıl özgürleştikleri ve yeniden nasıl polemik haline getirildikleridir. Argüman analizinin büyük ölçüde netleştirilmiş analitik çerçevesinden faydalanabileceğini iddia ettiğimiz sosyal temsiller yaklaşımının argüman analizini nasıl daha etkin, bağlamsal ve eleştirel kılmak için kullanılabileceği ise ayrı bir tartışmanın konusudur.

Kaynakça

- Abrie, J.C. (1993). Central system, peripheral system: Their functions and roles in the dynamics of social representations. *Papers on Social Representations*, 2, 75-78.
- Bauer, M.W. ve Gaskell, G. (2008). Social representations theory: A progressive research program for social psychology. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 38, 335-353.
- Bilgin, N. (2000). *İçerik analizi*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayınları.
- Billig, M. (1993). *Ideology and opinions: Studies in rhetorical psychology*. London: Sage.
- Castro, P. (2003). Dialogues in social psychology, or how new are new ideas. J. Laszlo ve W. Wagner (Eds.), *Theories and controversies in societal psychology* (s. 32-55). Budapest: New Mandate.
- Castro, P. (2012). Legal innovation for social change: Exploring change and resistance to different types of sustainability laws, *Political Psychology*, 33, 105-121.
- Castro, P. ve Mouro, C. (2011). Psycho-social processes in dealing with legal innovation in the community: Insights from biodiversity conservation. *American Journal of Community Psychology*, 47, 362-373.
- Cesur, S. (2003). 17 ağustos depremiyle ilgili sorumluluk atıfları. *Psikoloji Çalışmaları*, 23, 43-68.
- Dewey, J. (1929/1958). *Experience and Nature*. London: George Allen & Unwin.
- Doise, W. (1986). *Levels of explanation in social psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Doise, W. (1993). Debating social representations. G.M. Breakwell ve D.V. Canter (Ed.), *Empirical approaches to social representations* (s. 157-170). Oxford: Clarendon Press.
- Doise, W., Clemence, A. ve Lorenzi-Cioldi, F. (1993). *The quantitative analysis of social representations*. Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf.
- Spini, D. ve Doise, W. (1998). Organising principles of involvement in human rights and their social anchoring in value priorities. *European Journal of Social Psychology*, 28, 603-622.
- Doise, W., Spini, D. ve Clemence, A. (1999). Human rights studied as social representations in a cross-national context. *European Journal of Social Psychology*, 29, 1-29.
- Durkheim, E. (1912/2001). *Elementary forms of religious life*. Oxford: Oxford University Press.
- van Eemeren, F. H. ve Grootendorst, R. (1988). Rationale for a pragma-dialectical perspective. *Argumentation*, 2, 271-291.
- van Eemeren F. H., Grootendorst, R. ve Snoeck Henkemans, A. F. (2002). *Argumentation: Analysis, evaluation, presentation*. London, New Jersey: Lawrence Erlbaum.
- van Eemeren F.H. ve Grootendorst, R. (2004). *A systematic theory of argumentation: The pragma-dialectical approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
- van Eemeren F. H. ve Houtlosser, P. (2006). Strategic Maneuvering: A Synthetic Recapitulation. *Argumentation*, 20, 381-392.
- Elcheroth, G., Doise, W. ve Reicher, S. (2011). On the knowledge of politics and the politics of knowledge: How a social representations approach helps us to think the subject of political psychology, *Political Psychology*, 32, 729-758.
- Farr, R. M. (1998). From collective to social representations: Aller et retour. *Culture*

Psychology, 4, 275-296.

Gerritsen, S. (2001). Unexpressed premises. F. H. van Eemeren (Ed.): *Crucial concepts in argumentation theory* (s. 56-84), Amsterdam: Sic Sat.

Guimelli, C. (1993). Concerning the structure of social representations. *Papers on Social Representations*, 2, 85-92.

Howarth, C. (2006). A social representation is not a quiet thing: Exploring the critical potential of social representations theory. *British Journal of Social Psychology*, 45, 65-86.

Jaspal, R. ve Nerlich B. (2014). When climate science became climate politics: British media representations of climate change in 1988. *Public Understanding of Science*, 23, 122-141.

Jesuino, J. C. (2008). Linking science to common sense. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 38, 393-409.

Jodelet, D. (1991). *Madness and social representations: Living with the mad in one French community*. Berkeley: University of California Press.

Joffe, H. (2012). Thematic analysis. D. Harper ve A.R. Thompson (Eds.), *Qualitative methods in mental health and psychotherapy: A guide for students and practitioners* (s. 209-224). Chichester: Wiley.

Jovchelovitch, S. (1996). In defense of representations. *Journal for the Theory of Social Behavior*, 26, 121-135.

Jovchelovitch, S. (2007). *Knowledge in context: Representations, community and culture*. London, New York: Routledge.

Jovchelovitch, S. (2008). The rehabilitation of common sense: Social representations, science and cognitive polyphasia. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 38, 431-448.

Krippendorff, K. (2004). *Content analysis: An introduction to its methodology*. London: Sage.

Lahlou, S. ve Abric, J. (2011). What are the “elements” of a representation? *Papers on Social Representations*, 20, 1-10.

Lewinski, M. ve Aakhus, M. (2014). Argumentative polylogues in a dialectical framework: A methodological inquiry. *Argumentation*, 28, 161-185.

Markova, I. (2000). The individual and society in psychological theory. *Theory and Psychology*, 10, 107-116.

Markova, I. (2003). *Dialogicality and social representations: The dynamics of mind*. Cambridge: Cambridge University Press.

Markova, I. (2008). Epistemological significance of the theory of social representations. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 38, 461-487.

McKinlay, A. ve Potter, J. (1987). Social representations: A conceptual critique. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 17, 471-478.

Moscovici, S. (1961/2008). *Psychoanalysis: Its image and its public*. Cambridge: Polity Press.

Moscovici, S. (1984). *The phenomenon of social representations*. R.M. Farr, S. Moscovici (Ed.) Social Representations. Cambridge: Cambridge University Press.

Moscovici, S. (1985). *The age of crowd*. Cambridge: Cambridge University Press.

Moscovici, S. (1988). Notes towards a description of social representations. *European Journal of Social Psychology*, 18, 211-250.

- Moscovici, S. (1994). Social representations and pragmatic communication. *Social Science Information*, 33, 163-177.
- Narter, M. (2003). Deliliğin sosyal temsilleri. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3(7), 23-70.
- Öner, B. (2002). Sosyal temsiller. *Kriz*, 10, 29-35.
- Paker, K. O. (2005). *Günlük düşüncede modernlik, din ve laiklik*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Paker, K. O. (2011). Postmodern Bilgelik: Yeni Çağ Söyleminde Kişisel Gelişim ve ‘Ruhsal Alistirmalar’. *Psikoloji Çalışmaları*, 31, 61-98.
- Paker, K. O. (2012). Sosyal bilimcilerin sosyal bilim ve üniversite temsilleri. *Psikoloji Çalışmaları*, 32, 43-71.
- Potter, J. (1996). *Representing reality: Discourse, rhetoric and social construction*. London: Sage.
- Potter, J. ve Edwards, D. (1999). Social representations and discursive psychology: From cognition to action. *Culture and Psychology*, 5, 447-458.
- Potter, J. ve Litton, I. (1985). Some problems underlying the theory of social representations. *British Journal of Social Psychology*, 24, 81-90.
- Potter, J. ve Wetherell, M. (1987). *Discourse and social psychology: Beyond attitudes and behaviour*. London: Sage.
- Raudsepp, M. (2005). Why is it so difficult to understand the Theory of Social Representations? *Culture and Psychology*, 11, 455-470.
- Smith, N. ve Joffe, H. (2009). Climate change in the British press: The role of the visual. *Journal of Risk Research*, 12, 647-663.
- Smith, N. ve Joffe H. (2013). How the public engages with global warming: A social representations approach. *Public Understanding of Science*, 22, 16-32.
- Spini, D. ve Doise, W. (1998). Organizing principles of involvement in human rights and their social anchoring in value priorities. *European Journal of Social Psychology*, 28, 603-622.
- Üzelgün, M. A. (2014). *Science and Rhetoric in a Globalizing Public Sphere: Mediating systems of climate change knowledge and action*. Yayınlanmamış doktora tezi. Lisbon: University Institute Lisbon. <https://repositorio.iscte-iul.pt/handle/10071/8839>
- Voelklein, C. ve Howarth, C. (2005). A review of controversies about social representations theory: A British debate. *Culture and Psychology*, 11, 431-454.
- Wagner, W., Valencia, J. ve Elejabarrieta, F. (1996). Relevance, discourse and the “hot” stable core of social representations: A structural analysis of word associations. *British Journal of Social Psychology*, 35, 331-352.
- Walton, D., Reed, C. ve Macagno, F. (2008). *Argumentation Schemes*. New York: Cambridge University Press.

